

<https://doi.org/10.62837/2024.2.490>

f.e.d.dos **AYTƏN.F. QƏHRAMAN**
Azərbaycan Dillər Universiteti
Rəşid Behbudov küç. 134, Bakı
ayten.gahraman@gmail.com

HEYDƏR ƏLİYEVİN ƏDƏBİ-TARİXİ KONSEPSİYASI

Tarixdə heç də bütün xalqların bəxtinə belə böyük şəxsiyyətlər düşmür. Bəli, Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlərinin ümumbəşəri ideyalarla zənginləşdirilməsində misilsiz xidmətləri olan dahi şəxsiyyətdir. Ulu Öndər xalqın qəhrəmanlıqlarla dolu tarixi keçmişinə, milli dəyərlərinə, maddi-mənəvi irsinə, incəsənətinə daim qayğı ilə yanaşırdı. Mübaligəsiz deyə bilərik ki, Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin qoruyucusu, təbliğatçısı və hamisi olmuşdur. O, xalqın mənəviyyatını zənginləşdirən, onu bütün dünyada tanıdan milli mədəniyyətimizin hərtərəfli inkişafını, yüksəlişini daim izləmiş, ona ən ümdə vəzifəsi kimi baxmışdır. Ensiklopedik bilik, dərin təfəkkür sahibi, dahi şəxsiyyət olan Ulu Öndər Azərbaycan xalqının misilsiz sərvəti sayılan klassik irsə, ümumən bədii ədəbiyyata xüsusi önəm verirdi. Onun bu fikri bütövlükdə ədəbiyyata, zəngin söz sənətimizə münasibətinin parlaq nümunəsidir: “Bizim ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz xalqımızın milli sərvətidir və intellektual mülkiyyətidir. Ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçılarımız öz əsərləri ilə xalqımızda daim milli hissi oyatmağa çalışıblar. Milli özünüdərk, milli oyanış, dirçəliş prosesi xalqımıza birinci növbədə ədəbiyyatdan keçir”. Böyük təfəkkür sahibinin bu fikri Azərbaycan ədəbiyyatının tarixdəki ideya-bədii rolunu son dərəcə dəqiq və obyektiv şəkildə əks etdirir.

Görkəmli dövlət xadimi özünün çoxşaxəli fəaliyyətində elmin, təhsilin və mədəniyyətin inkişafına diqqət və qayğını həmişə ön planda görürdü. Dahi şəxsiyyətin bu sahələrə dair siyasəti milli maraqlarımızın təmin edilməsinə yönəldilirdi. Bu isə öz növbəsində humanitar elmlərin ideya istiqamətinin müəyyən olunmasında mühüm rol oynayıb. Heydər Əliyev üçün sənətkarın şəxsiyyəti, bədii söz, ədəbiyyat hər şeydən üstün idi.

İllər bir-birini əvəzlədikcə, tarix bizdən uzaqlaşdıqca Heydər Əliyev dühasının əzəmətini, onun şəxsiyyətinin böyüklüyünü daha aydın dərk edirik. Ulu Öndərin miras qoyduğu sərvətlər içərisində onun zəngin nəzəri irsi xüsusi yer tutur. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının milli-mənəvi xəzinəsinə çevrilmiş irsinin mühüm bir hissəsini onun mədəniyyət, ədəbiyyat və incəsənətin müxtəlif növ və janrları haqqında nəzəri konsepsiyaları təşkil edir.

Ümummillə Lider Azərbaycan xalqının ədəbiyyata, sənətə və sənətkara necə dəyər verdiyini çox gözəl bilirdi. O, hakimiyyətdə olduğu illərdə dövlətlə xalq arasında qarşılıqlı inam və etibarın yaradılması üçün məhz ədəbiyyatdan səmərəli şəkildə istifadə edirdi. Ədəbi-millə xəzinəmiz sayılan klassiklərin əsərlərinin çap olunmasını və bu irsin əcnəbi dillərdə bütün dünyada yayılmasını özünün ən ümdə

vəzifəsinə çevirmişdi. 1979-cu il yanvarın 6-da imzaladığı “Azərbaycanın dahi şairi və maarifpərvəri Nizami Gəncəvi irsinin öyrənilməsi, çap olunması və təbliğinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncamı bir növ proqram sənədi idi. XX əsrin 40-cı illərindən sonra az qala unudulmaqda olan dahi Nizaminin yenidən şəxsiyyət və sənətkar kimi mənsub olduğu xalqa qaytarılması Heydər Əliyevin müstəsna xidməti idi.

Həmin tarixi sərəncamından iki il sonra, 1981-ci ildə Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illiyinin bayram edilməsi ilə əlaqədar imzaladığı sərəncamı ilə Ulu Öndər Nizamini dünyaya intibah dövrünün, Şərq İntibahının zirvəsi kimi təqdim etdi. Heydər Əliyevin böyük səyləri və şəxsi iradəsi, eləcə də xalqımızın çoxəsrlik milli irsə, ədəbiyyata sevgisi sayəsində bu iki sənəd yalnız Qafqazın deyil, bütün dünya ictimaiyyətinin diqqətini Nizaminin həyat və yaradıcılığına yönəltdi.

Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi yetmişinci illərdə xalqın klassik irsi ilə bədii-fəlsəfi baxımdan ciddi şəkildə maraqlanmağa başlamışdı. Onun dahi şair, filosof, hürufizm ədəbi-fəlsəfi cərəyanının parlaq nümayəndəsi İmadəddin Nəsimi yaradıcılığına münasibətinə məhz bu nöqtəyi-nəzərdən baxmağımız daha doğru olar. Ulu Öndər tərədən-dırnağa Azərbaycan şairi Nəsiminin şəxsiyyətinə və sənətinə münasibəti tarixi ədalətin bərpası kimi qiymətləndirirdi. Bununla bağlı onun olduqca maraqlı və ibrətamiz xatirəsini diqqətinizə çatdırmaq: “70-ci illərdə mən Suriyada olanda Nəsiminin məzarını ziyarət etməkdən ötrü xüsusi olaraq Hələb şəhərinə getdim. Bu səfərimin təşkil olunması barədə Suriya prezidenti Hafiz Əsəd xüsusi sərəncam vermişdi. Şəhərin rəhbərliyi Nəsiminin məzarının yerləşdiyi yeri tapmaqda çətinlik çəkdiyindən üç-dörd saat gözləməli oldum. Nəhayət, onlar qəbrin yerini bilən bir nəfəri axtarıb tapdılar, bələdçiliyi də o adam elədi. Nəsiminin qəbri Hələb şəhərindəki ümumi qəbiristanlıqda yerləşir. Heç bir qəbirstü abidə, sinədaşı qoyulmamışdı. Amma məzar yaxşı vəziyyətdə idi. Sonra öyrəndim ki, bir nəfər ona qulluq edirmiş”

Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə İmadəddin Nəsiminin 600 illiyi YUNESKO-nun xətti ilə bütün dünyada qeyd olundu. 1972-ci ildə respublika rəhbərinin Aşıq Ələsgərin 150 illik yubileyinin keirilməsi haqqında verdiyi sərəncam bir növ Qərbi Azərbaycanın (İrəvan ovalığı, Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz və s.) tarixi-mədəni irsinin Azərbaycan xalqına mənsub olmasının rəsmən bəyan edilməsi idi. Bu sərəncamla bağlı Azərbaycanda, Ermənistanda, eləcə də SSRİ-nin paytaxtı Moskvada keçirilmiş tədbirlər bizim mədəni irsimizin ermənilər tərəfindən “özəlləşdirilməsi” faktının daha bir təsdiqi idi. Mahiyyət etibarı ilə Heydər Əliyev bu sərəncamla bizim hazırda Ermənistan adlandırılan inzibati ərazidəki tarixi və mədəni irsə ədalətli iddiamızı əsaslandırmış oldu. Eyni zamanda, bu sərəncam təkcə Aşıq Ələsgər deyil, həm də Qərbi Azərbaycan aşığı məktəbinin, onun Miskin Abdal, Aşıq Alı, Ağ Aşıq, Növrəs İman, Aşıq Məmmədhüseyn kimi nümayəndələrinin poetik irsinin toplanması və öyrənilməsi işində xüsusi rol oynadı.

Heydər Əliyev istər ədəbiyyatdan, teatr və kino sənətindən, istərsə də musiqi və rəssamlıqdan bu sahələrə yaxından bələd olan mütəxəssis kimi danışdı. O, eyni zamanda sənətin bütün növlərinə dövlətçilik mənafeyi nöqtəyi-nəzərindən yanaşırdı.

Azərbaycan dili, ədəbiyyatı, mədəni-mənəvi dəyərləri Ümummilli Liderin azərbaycançılıq fəlsəfəsinin, müstəqil Azərbaycanın milli və dövlət ideologiyasının əsas məxəzləri, bədii-fəlsəfi təməlləri idi.

Xalqımızın qədim mədəniyyətinin beynəlxalq arenada təbliği, nadir sənət inciləri ilə tanınması və dünyanı heyran qoyması, ölkəmizin şöhrətini yüksəklərə qaldırması həmin ədəbi-tarixi konsepsiyanın uğurla reallaşmasının bəhrəsi idi. Danılmaz faktdır ki, XX əsrdə Azərbaycan mədəniyyətinin bütün sahələrinin sürətli inkişafı, onun geniş miqyasda təbliği və əldə edilən böyük nailiyyətlər bilavasitə Ümummilli Liderin müstəsna tarixi xidmətlərinin məntiqi nəticəsidir. Onun Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 70-80-ci illərdə, xüsusən də sonrakı dövrdə mədəni və ədəbi irsimizə, təsviri sənətə, teatra, kinoya qayğı xeyli dərəcədə artmışdı. Bir sözlə, Heydər Əliyevin bilavasitə himayədarlığı və gərgin əməyi, səyləri nəticəsində Azərbaycan incəsənəti dünya miqyasında tanınmışdır.

Yeni müstəqilliyimizdə iki ümumbəşəri ədəbi hadisə - “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 1300 illiyi və Füzulinin 500 illik yubileyi Heydər Əliyevin klassik irsə münasibətinin apofeozuna çevrildi. Bu, Heydər Əliyevin ədəbi irsə ümumi türk kontekstindən yanaşması idi.

Ulu Öndərin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun, Füzuli, Nəsimi kimi korifey sənətkarların dünya miqyasında yubileylərinin keçirilməsi, Molla Pənah Vaqifin, Hüseyn Cavidin məqbərələrinin inşa edilməsi, İmadəddin Nəsiminin, Nəriman Nərimanovun, Cəfər Cabbarlının heykəllərinin və digər monumental sənət əsərlərinin yaradılması, görkəmli ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərimizin ev muzeylərinin açılması, Opera studiyası, Xoreoqrafiya məktəbi kimi memarlıq abidələri əlamətdar hadisələr idi. Bütün bunlar o illərdə Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin misli görünməmiş yüksəlişinin təzahürləri idi.

Xalqın milli-mədəni irsinin daim qayğısını çəkən dahi liderin “bizim ana kitabımız” adlandırdığı “Kitabi-Dədə Qorqud” eposuna həsr olunmuş mədəni-kütləvi təbirlərin YUNESKO səviyyəsində təşkil edilməsi müstəqil Azərbaycanda folklorşünaslığın və bütövlükdə klassik irsin inkişafına və təbliğinə şox qiymətli töhfə vermiş oldu.

Dünyaca məşhur qırğız yazıçı Çingiz Aytmatov xalqımızın layiqli övladı haqqında “Heydər Əliyev tarixi, hətta əfsanəvi şəxsiyyətdir” deyirdi. Bu, doğrudan da belədir. Dahi şəxsiyyət böyük türk eposu “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illiyini bütün dünyada keçirməklə həm dastanın tanınmasına və təbliğinə nail oldu, həm də onun Azərbaycan hadisəsi olduğunu sübuta yetirdi. Eyni zamanda SSRİ deyilən “qırmızı imperiya”nın pərən-pərən saldığı dünya türklərini bu dastan ətrafında bir yerə toplamaqla Türk Birliyinin – Turanın yaranmasına aparıcı yola yaşıl işıq yandırdı. Bu, olduqca önəmli, məhz ədəbi-tarixi hadisə idi. Heydər Əliyev hamıdan yaxşı bilirdi ki, türkləri birləşdirmək üçün onları ortaq məxrəcə gətirən ideyanı meydana çıxarmaq lazımdır. O, bu müqəddəs missiyanın öhdəsindən layiqincə gəldi.

SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsində işlədiyi dövrdə də dahi lider Azərbaycan mədəniyyətinin qayğısına qalırdı. Milli mədəniyyətimizin

ümumdünya mədəni məkanında tanınması və sevilməsi onun xidməti idi. Heydər Əliyevin sayəsində dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illiyi beynəlxalq miqyasda qeyd olundu. 1994-cü il noyabrın 2-də Türkiyə Böyük Millət Məclisindəki çıxışında Heydər Əliyev Füzuli haqqında belə demişdi: “Füzuli keçmişdə də türkləri birləşdirən bir şəxsiyyət olmuşdur. Amma indi türk dünyası XX əsrdə parçalanmış olduğu bir halda türk dünyasına mənsub ölkələrin, demək olar ki, tam əksəriyyətinin (Türkiyədən savayı) onların həyatına, tarixinə, milli adət-ənənəsinə uyğun olmayan rejimlər içərisində yaşadığı vaxtda məhz Füzuli bizi yaşadaraq bu günlərə gətirib çıxarmışdır.”

Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi, filosof şair Hüseyn Cavidin nəşinin uzaq Sibirdən doğma Naxçıvana gətirilməsi, burada torpağa qovuşması, sonra Cavidin məqbərəsinin inşası Heydər Əliyevin klassik ədəbiyyatımıza qayğısının parlaq təzahürüdür.

Daim xalqın mədəni irsinin qayğısını çəkən Ulu Öndər müasiri olduğu şair və yazıçılara xüsusi diqqət göstərir, onları yüksək dövlət mükafatları ilə təltif edir, təntənəli yubileylərini keçirirdi. Bu sıradan xalq yazıçıları İlyas Əfəndiyev, İsmayıl Şıxlı, Anar, Hüseyn Abbaszadə, Yusif Səmədoğlu, Maqsum İbrahimbəyov, Hüseyn İbrahimovun, xalq şairləri Məmməd Araz, Nəbi Xəzri, Bəxtiyar Vahabzadə, Mirvarid Dilbazi, Qabil, Xəlil Rza Ulutürk, Zəlimxan Yaqubun, eləcə də Məhəmməd-hüseyn Şəhriyarın adına keçirilən mərasimlər unudulmazdır. Hələ Sovet dövründə, Ulu Öndər Azərbaycanın ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinə də xüsusi diqqət yetirirdi. Məhz onun böyük nüfuzu sayəsində Süleyman Rəhimov, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Mirzə İbrahimov kimi yazıçılar, Qara Qarayev, Rəşid Behbudov, Niyazi kimi korifey sənətçilər o zamanın və o dövlətin ən böyük mükafatına – Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adına layiq görüldülər.

Molla Pənah Vaqifin Şuşanın hər tərəfindən görünən muzey-məqbərə kompleksi Cıdır düzünə yaxın ərəzidə inşa edilib. Muzeyin layihəsi işlənərkən Azərbaycanın qülləvari türbələrinin kompozisiya elementlərindən yaradıcı şəkildə istifadə olunub. Bundan savayı, muzey-məqbərənin inşasında xalq memarlığının yerli ənənələrinə, monumental-dekorativ və tətbiqi plastika vasitələrinə yer verilib. Həmin kompleksin inşası əvvəldən axıradək Heydər Əliyevin nəzarəti altında həyata keçirilib.

Şuşada Vaqif məqbərəsinin inşası Ümummilli Liderin ədəbi-tarixi konsepsiyasının prinsiplərinə dəlalət edən bariz nümunələrdən biridir. Əsas prinsip onun Qarabağda Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixi mövcudluğunun sübutu sayılan abidə olmasıdır. Dövlətimizin başçısı Qarabağda kök salmış erməni separatizminin tarixinə və əməllərinə hamıdan yaxşı bələd idi. Məhz ona görə bu cür abidələrin yaranmasını vacib sayırdı. Aydın məsələdir ki, həmin dövrdə Qarabağ xanlığının qurucusu Pənahəli xanın xatirəsini əbədiləşdirmək mümkün deyildi. İntəhası, şair və dövlət xadimi Vaqiflə bağlı təklif etiraz doğurmamalı idi. Dövlətçiliklə yanaşı, musiqi və mədəniyyət mərkəzi Şuşanın rəmzlərindən biri kimi düşünülmüş kompleks həm də qala-şəhəri daha geniş miqyasda tanıtmağa xidmət edirdi. Bu məqamda bir haşiyə çıxmağımız yerinə düşər. Heydər Əliyev 1995-ci ilin iyununda, Şuşanın işğal

altında olduğu bir dövrdə Vaqifin xatirəsinin əbədləşdirilməsi ilə bağlı atılmış addımı xatırlayıb, sevinc qarışıq kədər içərisində demişdi: “Biz Şuşada Molla Pənah Vaqifin qəbri üzərində gözəl bir məqbərə yaratdıq. Çox cəsarətlə deyirəm ki, bu məqbərə Molla Pənah Vaqifə layiq idi, gözəl idi. Biz o vaxt gedib onun açılışını böyük təntənə ilə keçirdik. Orada respublika ictimaiyyətinin tanınmış nümayəndələri, ədəbiyyat, incəsənət xadimləri iştirak edirdilər. Təəssüf ki, indi Şuşa işğal altındadır. Ancaq mən əminəm ki, Şuşa işğaldan azad olunacaq və Vaqifin məqbərəsi də xalqımıza qayıdacaq”.

İllər ötdü, Ulu Öndərin uzaqgörənliklə dediyi bu sözlər özünü doğrultdu. 2020-ci il noyabrın 8-də müzəffər ordumuzun misilsiz rəşadəti sayəsində qədim qala-şəhərimiz Şuşa erməni işğalından azad edildi. On ay sonra, 2021-ci ilin avqustunda isə tarixi Cıdır düzündə Vaqifin əvvəlkindən də yüksək zövqlə bərpa olunmuş məqbərəsinin təntənəli açılış mərasimi keçirildi. Kompleksin qısa müddətdə əslinə uyğun şəkildə bərpa edilməsinə Prezident İlham Əliyev 2021-ci il yanvarın 14-də, işğaldan sonra Şuşaya ilk səfəri zamanı göstəriş vermişdi. Əslində, 14 yanvar tarixi təsadüfən seçilməmişdi. Muzey-məqbərənin bərpadan sonra açılış mərasimində çıxış edən cənab Prezident nə üçün məhz həmin tarixin seçilməsinə aydınlıq gətirərək demişdi: “Bildiyiniz kimi, Molla Pənah Vaqifin məqbərəsinin Şuşada ucaldılması qərarını Ulu Öndər Heydər Əliyev vermişdir. Onun təşəbbüsü ilə 1982-ci il yanvarın 14-də qarlı, şaxtalı havada bu məqbərənin açılışı olmuşdur. Bu, sıradan bir hadisə deyildi. Çünki o vaxt Şuşa Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin bir hissəsi idi. Bildiyiniz kimi, uzun illər ermənilər Şuşaya iddia edirdilər, onu erməni şəhəri kimi qələmə verməyə çalışırdılar. Baxmayaraq ki, bunun üçün heç bir tarixi, mədəni əsas yoxdur. Onu da nəzərə almalıyıq ki, Vaqif sadəcə şair deyil, eyni zamanda, Qarabağ xanının vəziri idi. SSRİ dönəmində sovet ideologiyasının, sovet hökumətinin tarixə yanaşması da gerçəklikdən uzaq idi. O rejim xanlıqları tarixin qara ləkəsi kimi qələmə verirdi. Bütün bunlara baxmayaraq, Ulu Öndərin iradəsi və qətiyyəti nəticəsində Vaqifə məqbərə ucaldıldı və Şuşanın Azərbaycan şəhəri olduğu bir daha öz təsdiqini tapdı”.

Tarix səhnəsindən gəlib keçmiş böyük şəxsiyyətlər sırasında çox nadir adamın adını çəkmək olar ki, Ümummilli Liderimiz qədər öz xalqının tarixi, ədəbiyyatı, mədəniyyəti və incəsənəti ilə bağlı olsun. Fikrimizcə, bunun iki səbəbi var: birincisi, o, öz xalqını, onun yaratdığı bədii irsi dərin məhəbbətlə sevirirdi; ikincisi, Ulu Öndər böyük sənət adamlarını yüksək qiymətləndirirdi”. Bu fikirlər “Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı” (Bakı, “Şərq-Qərb”, 2009) kitabının həmmüəlliflərindən biri akademik Bəkir Nəbiyevə məxsusdur.(1,28)

Ümummilli Liderin ədəbiyyatımız üçün gördüyü misilsiz və əzəmətli işlər “Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı” kitabında konseptual təhlil edilir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutu və Azərbaycan Yazıçılar Birliyi tərəfindən müstəqil Azərbaycanın ilk Dövlət Mükafatına təqdim olunmuş bu sanballı əsər görkəmli ədəbiyyatşünas alimlər – Bəkir Nəbiyev, Məhərrəm Qasımlı, Nizaməddin Şəmsizadə, Teymur Kərimli, Vilayət Quliyev və

Nikpur Cabbarlı tərəfindən Heydər Əliyev irsinə böyük məhəbbət və istedadla qələmə alınıb.

Kitabın müəlliflərinin gəldiyi qənaətə görə, Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyasının mahiyyətini belə ümumiləşdirmək olar: o, ədəbiyyat və mədəniyyətin, yazıçı sözünün bütün imkanlarını milli dövlətçiliyin əsasına gətirir, bədii mədəniyyəti dövlət mənafeyinə tabe edirdi. Tam əminliklə deyə bilərik ki, Heydər Əliyevin ədəbi-tarixi konsepsiyası onun möhtəşəm dövlət siyasətinin tərkib hissəsi idi. Ulu Öndər həmişə cari ədəbi proseslə yaxından maraqlanırdı və onu izləyirdi.

“80 illik ömrümdə mən Azərbaycanda və xaricdə dəfələrlə böyük alimlər, məşhur ədiblər, mədəniyyət xadimləri, dövlət adamları, bəzi ölkələrin başçıları ilə görüşüb həmsöhbət olmuşam. Amma bu gün bütün varlığım ilə etiraf edirəm ki, həyatın ən müxtəlif sahələrinə dair biliyinin zənginliyi, maraq dairəsinin genişliyi, yaddaşının itiliyi, fəhmi, ana dilimizdə nitqlərinin rəvanlığı baxımından Heydər Əliyevə bərabər olan ikinci bir şəxsiyyəti təsəvvür etmə gətirə bilmirəm”. Bu sözlərin müəllifi akademik Bəkir Nəbiyev təvəzökarlıq edərək Ulu Öndər haqqında yazdığı dəyərli tədqiqat əsərini “etüdlər” adlandırır. Bu sözlərdəki parlaq həqiqət tarixin özünün təsdiq etdiyi gerçəklik, aksiomdur. (1,70)

Tarixi şəxsiyyət, böyük insan haqqında nə qədər yazılsa da, bu, dərindən bir damla misalında ola bilər. Əminliklə söyləyə bilərik ki, Heydər Əliyevin ədəbi-nəzəri irsi gələcək nəsillərə və zamanlara hesablanmış milli-tarixi sərvətimizdir. Kitabın Bəkir Nəbiyevin peşəkar qələmindən çıxmış hissəsinin dəyəri həm də ondadır ki, o, bu gün Azərbaycanı Heydər Əliyevin qoyduğu yolla əzmlə və uğurla idarə edən Prezident İlham Əliyevin ədəbi irsə münasibətindəki yeniliklərlə tamamlanır. Kitabda İlham Əliyevin bu sözləri misal gətirilir: “Bizim xalqımız müəyyən dövrlərdə müstəmləkə şəraitində bəzən də başqa formada digər ölkələrin tərkibində yaşamışdır. Sual olunur, necə olub ki, bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan öz milli xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışdır? Azərbaycan xalqı assimilyasiyaya məruz qalmamış, öz tarixi keçmişini hifz etməyi bacarmışdır? Mən hesab edirəm ki, müxtəlif amillər olubdur. Amma onların içərisində ana dili və ədəbiyyat ən başlıca amildir. Çünki bizi millət kimi qoruyub saxlayan məhz dilimiz, ədəbiyyatımız, tariximiz, ənənələrimizdir”.

Həmmüəlliflərdən biri professor Nizaməddin Şəmsizadə onu bir lider kimi səciyyələndirərək yazır: “Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin yetişdirdiyi ən nadir simalardan biri, türk dünyasının, ümumən sivil dünyanın qüdrətli şəxsiyyətidir. Tarixə Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri kimi daxil olmuş bu əvəzolunmaz insan məhz liderlərə məxsus ən ali keyfiyyətlərə malik idi. Tanrı ona hər bir üstünlüyü bəxş etmişdi: yaraşlıq boy-buxun, təbəssüm və sərtliyi sintez edən sima, gələcəyi dəqiq müəyyənləşdirən, tarixin nizamını təmin edən təfəkkür, parlaq natiqlik məharəti, qüdrətli siyasi iradə, güclü dövlətçilik duyğusu, çevik idarəetmə məharəti, insanların qəlbinə yol tapmaq, xalqın qüdrətinə arxalanmaq bacarığı! Onun milli-mənəvi taleyimiz, gələcəyə doğru inkişafımız üçün yadigar qoyduğu sərvətlərdən biri də Azərbaycançılıq ideologiyası idi”.(1,228)

Heydər Əliyevin irsi bundan sonra da neçə-neçə monoqrafiyanın, fəlsəfi traktatın mövzusu olacaq. Bu irsin ən vacib hissəsi isə onun ədəbi-tarixi konsepsiyasıdır. Həmin konsepsiya artıq Ümummilli Liderin bütün həyatını həsr etdiyi doğma xalqının sərəvətinə çevrilib.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2009.
2. Vilayət Quliyev. Heydər Əliyev və Azərbaycan klassik ədəbi irsi. Bakı, 2023.
3. Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala. Bakı, “Elm və təhsil”, 2018.
4. Ədəbiyyatda Heydər Əliyev obrazı: tarixi gerçəklikdən ideala (ikinci kitab). Bakı, “Elm və təhsil”, 2019.
5. Aysən Sadıqlı. Ümummilli Lider Heydər Əliyev və Azərbaycan dili. Bakı, “Mütərcim”, 2011.

Xülasə

“Heydər Əliyevin ədəbi-tarixi konsepsiyası”

Bu məqalə Heydər Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyasını əks etdirir. Bu konsepsiyanın mahiyyətini isə belə ümumiləşdirmək olar: Heydər Əliyev ədəbiyyat və mədəniyyətin, yazıçı sözünün bütün imkanlarını milli dövlətçiliyin əsasına gətirir. Beləliklə də, H.Əliyevin ədəbiyyat konsepsiyası onun möhtəşəm dövlət siyasətinin tərkib hissəsi idi Bu məqalə Ulu Öndərin ədəbi siyasəti, bu sahədə görülən mühüm işlər, onun ədəbi-nəzəri irsi haqqında ümumi rəy formalaşdırır... Belə ki, bu məqalədə ümummilli liderin möhtəşəm şəxsiyyətini XX əsrin ikinci yarısının ədəbi tarixi kontekstində təqdim edir. Burada otuz dörd il ərzində ümummilli lider Heydər Əliyevin yüksək səviyyədə keçirilən ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni tədbirlər elm, ədəbiyyat, incəsənət xadimlərinin yubileyləri, elmi simpoziumlar, yazıçılar qurultayları öz əksini tapır.

АННОТАЦИЯ НА СТАТЬЮ ЛИТЕРАТУРНО-ИСТОРИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ГЕЙДАРА АЛИЕВА

В данной статье отражена концепция литературы Гейдара Алиева. Суть этой концепции можно резюмировать следующим образом: Гейдар Алиев поставил все возможности литературы и культуры, писательского слова в основу национальной государственности. Таким образом, концепция литературы Г.Алиева была неотъемлемой частью его великолепной государственной политики В данной статье формируется единое мнение о литературной политике великого лидера, о весомых делах сделанных в этой области и о его литературно-теоретическом наследии. Таким образом, в данной статье представлена великая личность национального лидера в контексте истории литературы второй половины XX века. Здесь отражены общественно-политические, литературные и культурные мероприятия, проводимые

общенациональным лидером Гейдаром Алиевым на высоком уровне на протяжении тридцати четырех лет, юбилеи науки, литературы, деятелей искусства, научные симпозиумы, съезды писателей.

SUMMARY

LITERARY-HISTORICAL CONCEPT OF HEYDAR ALIYEV

This article reflects Heydar Aliyev's concept of literature. The essence of this concept can be summarized as follows: Heydar Aliyev brought all the possibilities of literature and culture, the writer's word to form the basis of national statehood. Thus, H. Aliyev's concept of literature was an integral part of his magnificent state policy. A unified opinion is formed about the literary policy of the Great Leader, his theoretical-aesthetic meetings and the valuable works done in this sphere. Thus, this article presents the great personality of the National Leader in the context of the literary history of the second half of the 20th century. The socio-political, literary and cultural events held at a high level by national leader Heydar Aliyev for thirty-four years, anniversaries of science, literature, art figures, scientific symposia, writers' congresses are reflected in this article.

Rəyçi- F.f.d Rəşad İlyasov